

A Csíksomlyói Ferences Könyvtár

A ferences könyvtár, a nyomda és könyvkötő műhely

A csíksomlyói ferences szerzetesek munkássága nemcsak Csíkra, hanem az egész Székelyföldre és Moldva bizonyos részeire is kiterjedt. Tevékenységük közül kiemelhető a búcsúk és az ehhez köthető zarándoklatok megszervezése, a gyerekek tanítása a rend iskoláiban, az általuk alapított könyvtár gyűjteményének folyamatos gyarapítása, valamint a Kájoni János által alapított nyomda és könyvkötő műhely fenntartására.

A Csíksomlyói Ferences Könyvtár már a XV. században működött. Az egyetlen szerzetesi könyvtár volt a középkori Erdélyben, amely túlélte a sorsfordító századokat, és létezik a mai napig. A gyűjtemény értéke abban áll, hogy míg a többi hasonló erdélyi és magyarországi könyvtár részben vagy teljes egészében tönkrement, a csíksomlyói gyűjtemény nagy részét „érintetlenül” megőrizte, valamint folyamatosan gazdagította a rend más megszüntetett erdélyi és magyarországi kolostorok gyűjteményeiből.

A Csíksomlyói Ferences Könyvtár az egyedüli Erdélyben, amely a reformációt túlélve magmaradt katolikus könyvtárnak. Gyűjteményét nemcsak sikerült megőriznie, hanem gyarapítania is, amelyhez segítségére volt az 1676-ban Kájoni János alapította nyomda is. A nyomda I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem uralkodása idején (1661–1690) létesült. Ezekben az esztendőekben az Erdélyi Fejedelemség területén több nyomdaközpont létezett, így Sárospatakon, Kolozsvárott, Nagyszombatban, Brassóban, Szászsebesen, Keresden és Debrecenben (amely ebben az időben Erdélyhez tartozott). A Bethlen Gábor által alapított gyulafehérvári nyomda működésének az 1658-as török-tatár invázió vetett véget. 1670 után a sárospataki nyomdát Debrecenbe helyezték át. I. Apafi Mihály pedig egyesítette a gyulafehérvári nyomdaműhelyt a nagyváradi Szenczi Kertész Ábraháméval.

Kájoni János Jegenyén (ma Egrespatakhoz tartozó település) született 1629-ben (más források szerint 1630-ban) magyar ajkú, de román származású családban¹. Többször is használta neve mellett a „valachus” jelzőt. A neve a *Hortulus Devotionis* című munkáján ebben a formában jelenik meg – „*Per me... Joannes Kajoni... Valachum*”. Kájoni 1648-ban lépett be a Csíksomlyón működő rendház ferencesei közé. 1655-ben szentelték pappá. Nagyszombaton zenei tanulmányokat folytatott. Csíksomlyói éve alatt, 1625-től 1657-ig tevékenykedett orgonistaként és hangszerkészítőként. Számos kolostor felépítése fűződik a nevéhez: ilyenek a mikházi és a gyergyószárhegyi rendházak; több orgonát készített, így Csíksomlyón, Mikházán, Székelyudvarhelyen és Gyergyószárhegyen.

1675-ben kezdtek építeni Székelyföld első nyomdáját Csíksomlyón. A nyomdából kikerülő első könyv 1676-ban jelent meg *Cantionale Catholicum*² címmel. A mű kéziratokból és a Kájoni által gyűjtött anyagból álló katolikus énekeskönyv, amely azután több kiadást megért. A nyomda első éveiben az ima- és az énekes-

könyvek mellett már tankönyveket is nyomtatott. Igen fontos szerepet játszott az iskola újraindításában, ahol már a XVII. század végén, a szerzetesárokon kívül világi tanítók is dolgoztak. Akkor alapították az iskolai könyvtárat is, amelyben a dokumentumok többsége a ferencesek tulajdona volt, és a XVI. századi reformáció során felszámolt ferences kolostorokból származó könyvek tették ki állománya jelentős hányadát. A teljes gyűjteményhez hozzájárultak ajándékaikkal, hagyatékaikkal világiak is, papok, tanítók és a kor kiemelkedő egyéniségei.

Székelyföld már a XVII. századtól kezdődően bekapcsolódott a könyvkereskedelem körforgásába, amely nagyrészt a Kájoni János által nyomtatott könyveknek köszönhető. 1669–1675 között Kájoni a gyergyószárhegyi kolostor vezetője volt. 1675 után, egészen az 1678-as esztendőig az erdélyi ferences kusstódia őre volt. 1677-ben Kájonit püspöki helynöknek nevezték ki. 1687. április 25-én hunyt el Gyergyószárhegyen. Sokoldalú és gazdag munkássága mellett újjászervezte és folyamatosan bővítette a Csíksomlyói Ferences Könyvtárat. A nagy értékű könyveket jelenleg a csíkszeredai Csíki Székely Múzeumban őrzik. Kájoni érdemeiről sokat lehetne beszélni, könyves munkálkodása legnagyobb eredményének tekintik az első erdélyi egyházi és világi dalgyűjteményt, amely saját nevét viseli: *Codex Caioni*³. A kötet a XVII. századi zenetörténet egyik legérdekesebb ránk hagyott darabja. Elsősorban egyházi zenét tartalmaz, misetételeket, barokk hangszeres tételeket, nyugat-európai barokk táncételeket, de vannak benne magyar, német, latin és más nyelvek (román, cigány stb.) világi énekei is. 1994-ben jelent meg a *Codex Caioni* ártírt és kottás kiadása, amely a *Musicalia Danubiana*⁴ sorozatban látott napvilágot. Összesen több mint húsz kötet cím őrzi munkásságának érdemeit, köztük vannak kéziratok, nyomtatványok is. Kájoni különös érdeklődéssel fordult a székely rovásírás felé is. A rovásírással írt szövegei csak halála után, a XVIII. században váltak ismertté.

A rendtársain kívül Kájonit illusztris személyek támogatták a kézisajtó felszerelésének megszervezésében és a könyvek kiadásában. Erdélyi katolikus nemesek hosszú sorából érdemes megemlíteni Kornis Gáspárt, Haller Jánost és feleségét, Kornis Katát, azután Farkas Margitot, Bánffy Kristóf feleségét, Apor Istvánt és Torma Istvánt. Nagy segítsége volt Kájoninak a Felvidékről elszármazott Kassai András.

A nyomda kiadványai nagyobb részt latin és magyar nyelvűek voltak. A publikációk jelentős hányada hitbuzgalmi és teológiai munka volt. A nyomda mélyen befolyásolta a székely katolikus vallásos és kulturális életét, főleg Csíksban; tevékenysége szoros összefüggésben volt az ellenreformációval, a székelység katolikus hitének megőrzésében.

A csíksomlyói Kájoni könyvtár a XIX. századig nyitva állt az érdeklődők előtt. A könyvtár katalógusában nyomon lehet követni a kötetek számának alakulását. 1622-ben 233, 1727-ben 728 és 1734-ben 755 könyvet tartottak számon. A napjainkban is létező kötetek nagy részét a Csíki Székely Múzeumban őrzik.

A csíksomlyói ferences nyomda töretlenül folytatta tevékenységét még az 1849-1849-es forradalom idején is. Ez idő alatt a nyomdát a csíki forradalmárok foglalták el. 1849-ben itt adták ki a *Hadi Lap* című, Bíró Sándor által szerkesztett újságot, ami az első folyóirat volt ezen a vidéken. Népszerűségét a forradalmi tudósításoknak köszönhette. A hetente megjelent lap első száma abban az esztendőben pünkösöd első napján, 1849. május 27-én, az utolsó (kilencedik) szám pedig

1849. július 16-án látott napvilágot. Az újság fontos szerepet játszott a székelyföldi lakosság tájékoztatásában. A lap beszámolt a forradalom eseményeiről, de nemcsak a harcokról tudósított, hanem a külföldi politikai helyzetről is. A *Hadi Lap* melléklete a *Csiki Gyutacs* volt. A szabadságharc leverése után a ferenceseket az osztrák hatóságok 5000 forint hadisarccal sújtották, és hogy a büntetést súlyosbítsák, a sajtónyomdát elkobozták.

A csíksomlyói könyvkötő műhely⁵ a XVII. század első felében kezdte meg működését. Az eddigi legrégebbi ismert kötet 1644–1650 között készült Marcus Bandidus marcianopolisi érsek és moldovai apostoli adminisztrátornak. A csíksomlyói kötetek díszítése igen gazdag volt; több stílust alkalmaztak, köztük a vaknyomásos és az aranyozási technikát is. A XVII. századi kötetek javarészt német típusú, késő reneszánsz díszítésű bőrkötések. 1676-tól kezdődően a XIX. század végéig a könyvkötő műhely a nyomda mellett, azzal együtt folytatta tevékenységét. Csíksomlyón 1676-tól a nyomda által kinyomtatott könyveket ebben a könyvkötő műhelyben állították össze. A könyvek egy részét a ferences kolostor könyvtára is megőrizte, viszont sokat eladtak neves könyvtáraknak, sőt külföldi rendelésre is dolgoztak. A XVII. századi könyvkötő műhely a késő reneszánsz kori átmeneti díszítés mellett a ferencesek legyezőmintás motívumait is alkalmazta. A XVIII. századtól kezdődően még használták a régi stílusjegyeket, de rokokó mintás bélyegzőkkel gazdagították a meglévő készletet. A XVIII. század végén hanyatlás következett be a könyvkötészetben is, olcsóbb egész- és félbőr kötést, valamint papírkötést készítettek.

A ferencesek kiválóan felszerelték nyomdájukat és könyvkötő műhelyüket, szintjük egy fokkal sem maradt le a korabeli magyarországi és külföldi műhelyekétől. 1778-ban a nyomdának külön épületet emeltek. Nagyszombatból és Nürnbergből vásároltak betűtípusokat. A nyomdát kisebb kihagyásokkal egészen a XX. század elejéig működtették. 1901-ben a nyomda végleg leállt. 1910 júliusában felszerelését Kolozsvárra szállították, ahol volt már egy 1906-tól működő nyomda, amelyik Szent Bonaventura néven fungált.

Annak ellenére, hogy a csíksomlyói könyvtár gyűjteményét több ízben leltározták, a feljegyzések nem maradtak fenn. Az 1941-es adatok szerint a Csíksomlyói Ferences Könyvtár 124 ősnymotványt őrzött, amelyből mára csak hat darab maradt meg. 1951-ben, a ferences rend feloszlása után az akkori kollekción egy ideig Csíksomlyón maradt, majd 1961-ben a Csíki Székely Múzeum Kossuth utcai épületébe szállították át. 1951–1961 között a zárt könyvállományt csak külön engedéllyel lehetett kutatni. 1970-től a Csíki Székely Múzeum otthonául a Mikó-vár középkori épülete szolgál, jelenleg itt őrzik a gyűjteményt.

Már az ötvenes években feltűnt a kutatók számára, hogy a leltárok alapján, számon tartott kéziratok és ősnymotványok nagyobb része, éppen a legértékesebb kéziratok hiányoznak. Sokan azt hitték, hogy a világháború során elvesztek, illetve a zalaegerszegi pályaudvaron veszteglő erdélyi műkincsszállítmánnyal együtt bombatalálat érte.

A gyűjtemény elveszettnek hitt példányainak egy része (Kájoni kéziratok és zenei kódexek) 1980-ban és 1985-ben került elő⁶. Az 1987-ben született kormányrendelet értelmében a ferences könyvtár és a gimnázium 1830 utáni köteteinek nagy részét a Csíkszeredai Megyei Könyvtár dokumentációs részlegén helyezték el. A rendszerváltozás után a könyvek egy részét sikerült a Csíki Székely Múze-

umnak megszereznie. A múzeum azonban többségében az említett könyvtárak kötetéből az 1830 előtti példányokat őrzi. Az 1980-as és 1985-ös leletek 1993-ban a bukaresti, a csíki és a jászvásári (Iași) restaurátorok együttműködésének köszönhetően visszatértek Csíkba.

A mai Csíksomlyói Ferences Könyvtár kötetei jelentős értékeket képviselnek. Az 1980-ban előkerült kéziratok, ősnymtatványok és könyvek a Csíksomlyói Ferences Könyvtár tulajdonát képezik. E könyvtárat több más kolostorból hozott értékes könyvek tovább gazdagítják. A könyvtár gyűjteményét a XX. század hatvanas éveiben Kovács Dénes rendezte. Kiválogatta a XIX. század előtti dokumentumokat. A megmaradtakat pedig két részre osztotta, vagyis a XIX. századi és a XX. századi kötetekre. A rendházban maradt könyvtárat egy időben (1975–1995 között) János testvér kezelte. Sajnos, az általa kialakított rendszer nem maradt fenn. A többszöri könyvtárköltöztetés a kiválogatott és szakozott könyveket összevegyítette. 1995 után erőfeszítéseket tettek a könyvtár újjászervezéséért és újrászakozásáért. Ebben a munkában több szakember munkálkodik, a legelismertebb Muckenhaupt Erzsébet, a csíkszeredai Csíki Székely Múzeum muzeológusa.

A legreprezentatívabb könyvtár, amelynek sikerült saját és más ferences könyvtárak köteteit megőriznie erdélyi viszonylatban: a Csíksomlyói Ferences Könyvtár. Csíksomlyón abban az időben is képes volt fennmaradni a ferences könyvtár, amikor máshol megszűntek a rendi gyűjtemények. A jelenlegi Csíksomlyói Ferences Könyvtár dokumentumainak csak kis részét képezik a volt gyűjtemény kötetei. A könyvtár régi dokumentumainak nagy része – ismétlem – a Csíki Székely Múzeum gyűjteményében található.

A Csíksomlyói Katolikus Főgimnázium Könyvtára

Az iskola alapításának idejét a XV. század közepére teszik, amikor Csíksomlyón a pálos rendiek mellett meglepednek az obszerváns ferencesek is. Az iskola közvetlenül a kolostor mellett működött. 1574 táján kezdték meg az elemi oktatás felsőbb szintre emelését. Az iskola később a Csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium nevet viselte. A ferences szerzetesek mellett működő paptanárok és világi tanítók kezdetben a kolostor könyveit használták fel oktató munkájuk során. Az iskola az 1661-es tatárinvázió időszakát is túlélte. A XX. század elején a Csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium Csíkszeredába költözött. Jelenleg is az akkoriban felépített iskola ad otthont két líceumnak: a Márton Áron Gimnáziumnak (folytonosságát megőrizve) és a Segítő Mária Római Katolikus Líceumnak (1991-ben újjáalakult intézmény). Mindkét intézmény jogos örököse a volt katolikus gimnáziumnak.

„Az első írás az iskola könyvtáráról 1630-ban” jelent meg⁷. Feltételezések szerint már korábban is létezett iskolai könyvtár, amely a kolostor könyvtárában kapott helyet, de sajnos, nem maradt fenn egyetlen feljegyzés sem erről az időszakról. 1661-ben az iskolát és a kolostort lerombolták a törökök. Ezért át kellett gondolni egy új iskola alapítását.

A gimnázium alapítása az 1667–1669. közötti évekre tehető. Alapítói között ott találjuk Kájoni Jánost is. Az iskolai könyvtár új gyűjteményét egyaránt gazdagították egyházi és világi adakozók, valamint különböző egyesületek, mint például

az 1727-ben alapított *Máriatársulat*⁸. A kevés kötettel rendelkező könyvtárat folyamatosan kellett bővíteni. Az iskola lehetőségeihez mérten vásárolt is könyveket. A gyűjtemény darabjainak többsége latin nyelven íródott, a többi magyarul, németül és görögül. A kisiskola tankönyveinek nagy része a csíksomlyói ferences nyomdából származott.

A jelenlegi iskola könyvtárában fellelhető évkönyvek is tükrözik a hajdani állapotokat. Igaz, évkönyveik csupán az 1870-es évek utáni időszakból valók.

A XIX. század végén jelent meg az első tanulmány a gimnázium tanári könyvtárának alapításáról és tevékenységéről⁹. A dokumentációs anyag Bándi Vazultól, a gimnázium 1891–1900 közötti igazgatójától származik, amelyet *A csíksomlyói róm. Kath. Főgymnasium tanári könyvtárának vázlatos története* címmel adott ki.

Veress Gergely ügyvéd – később az iskola tanára – 1856-ban 50 kötettel ajándékozta meg a gimnáziumot.

Az 1868–1869-es tanévben Incze János tanár elkészíti a gimnázium tanári könyvtárának első katalógusát.

1870 után, amikor Imets Fülöp Jákó lett a gimnázium igazgatója, a könyvtárat saját védnöksége alá helyezte, és 1871-től az iskola értesítőiben, évkönyveiben részletesen beszámol a könyvtár helyzetéről, főleg gyarapodásáról¹⁰.

1873-ban Imets Fülöp Jákó létrehozta a Római Katolikus Tanítóképző Intézet könyvtárát.

1875-ben a könyvtár gyűjteménye 1882 kötetet tett ki. A szegény diákok segítségére ingyenes kölcsöntankönyveket osztottak ki.

Az 1876. december 23-i tanári konferencián az az indítvány merült fel, hogy válasszák szét az addig egyben lévő tanári könyvtárat az ifjúságitól, a volt közös könyvtár tankönyveit pedig jutányos áron adják el, és a megmaradt ifjúsági könyvtár egyesüljön az önképzőkör könyvtárával. Így a könyvek száma 1975 kötetről 1300-ra csökkent.

Az 1877–1878-as tanév újra változásokat hozott a könyvtár életében. Imets Fülöp Jákó kezdeményezésére egy kölcsönkönyvtárt hoztak létre, amelynek anyagi alapjait a tanári kar teremtette elő, azzal a céllal, hogy a szegényebb diákok ingyen tankönyvekhez és segédkönyvekhez jussanak.

1879 és 1880 között az iskolai könyvtár 1190 kötetet bocsátott az olvasók rendelkezésére, ebből a tanulóifjúságnak 334 kötetet, a tanároknak 1810 kötetet különített el.

„*A gimnázium vezetését 1884-től a nagy tudású Glósz Miksa*” vette át¹¹. A tudós tanárt ma bibliográfusként is számon tartják. Ő tovább korszerűsítette a könyvtárat. Az 1885–86-os gimnáziumi értesítőben cikket közölt a tanintézet könyvtárának történetéről, ebből fel tudjuk idézni az iskolai könyvtár akkori helyzetét.

1900 után a könyvtár állománya folyamatosan nőtt. Ezek voltak a legkedvezőbb évek. Egyesületekhez fordulva több könyvet tudtak beszerezni, mint a korábbi években. Nemcsak vásárlás útján, hanem adományokból is tekintélyes kötetszámra tettek szert.

„*1902–1908 között Balló István tanár lesz a gimnázium tanári könyvtárának őre, aki történészként is tevékeny volt. Több Csíkra vonatkozó tanulmányt írt*”¹².

1911-ben a Csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium a jelenlegi helyére költözött. A Csíkszeredába áthelyezett gimnázium hú maradt a XV. században ferencesek által alapított iskola eszméihez. 1911-től kezdődően a gimnázium új épületében

lévő könyvtár őre Szlávik Ferenc volt¹³. Szlávik gimnáziumi értesítőiben publikált cikkekben több adatot közölt a tanári, az iskolai, valamint a kölcsönkönyvtár helyzetéről. 1911-ben a könyvtár állományának megoszlása a következő volt: tanári könyvtár 3684 kötetel, az ifjúsági könyvtár 4051 kötetel és a kölcsönkönyvtár 959 kötetel büszkélkedhetett. A könyvtárnak körülbelül 50 folyóirat és lap járt. Tervezték a gimnázium könyvtárának nyilvánossá tételét a nagyközönség előtt. Támogatásokat vártak a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége részéről.

1918-után az anyaországgal való kapcsolat szinte teljes egészében megszűnt. Budapestről nem érkezett segítség, a könyvek beszerzése pedig egyre nehezebb feladattá vált.

1921-ben a gimnázium kölcsönkönyvtárát felszámolták a világháború következtében kialakult helyzet miatt. A megmaradt (felére csökkent) könyvtári gyűjtemény – főleg a tanári könyvtár – egy része a háború éveiben eltűnt, elkallódott, vagy a hatóságok nyomására állami kézbe került.

Az új állami berendezkedés a '20-as években a román nyelvű folyóiratok beszerzésére fektette a hangsúlyt. Ugyanez a tendencia volt érvényes a könyvekre is.

1923-ban – habár még létezett a három elkülönített könyvtár – a könyvállomány szegényes volt. A tanári könyvtár 3558 kötetét tizenhat tanár használta.

Az *Erdélyi Iskola* népnevelő folyóiratban részletes tanulmányt közöltek a csíkszeredai gimnázium könyvtárának 1919 utáni helyzetéről.¹⁴ 1919–1936 között a könyvtár gyűjteménye mindössze 167 könyvvel gyarapodott, amelyből 97 kötet vásárlásból és hetven példány donációból származott. Ebben a periódusban a magyar felekezeti iskolák könyvtárainak gyarapítása nagyon nehézkesen működött.

1936-ban a könyvtár állománya 4983 kötetből állt, és tíz folyóiraatra fizetett elő.

1940–1945 között, amikor Észak-Erdély ismét az anyaországhoz tartozott, újra gyarapodott a könyvtár. A tanári könyvtár gyűjteménye 7110 kötetről 7541 kötetre nőtt, míg az ifjúsági könyvtár 4075-ről 4874 darabra gyarapodott. Összesen 2500 kötetet kapott az iskola tanári és diákkönyvtára a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének Erdélyi Osztályától.

Az újabb fordulat után az 1947-es esztendő radikális változást hozott a gimnázium életében. A könyvtár anyagát az akkori hatalom emberei megtizedelték. Az állam által kiadott tiltott könyvek jegyzéke alapján folyt a selejtezés. Ráadásul a kiselejtezett könyvek és folyóiratok egy részét megsemmisítették.

Az 1870-től kiadott gimnáziumi értesítők és évkönyvek publikálását 1945-ben beszüntették. Így az 1945 utáni esztendőkről kevés adat maradt fenn az iskola könyvtárára vonatkozóan.

Az 1948-as romániai tanügyi reform államosította a Csíkszeredai Római Katolikus Főgimnáziumot is; régi dokumentumait pedig elzárták a nagyközönség elől.

1950 után a gimnázium 1945 előtt keletkezett dokumentumait (az állomány nagyobb részét) átszállították az akkori Városi Múzeumba.

„1967-ben a könyvtár gyűjteménye 2426 kötetel bővült, és összesen, körülbelül, 7000 kötetet számlált”.¹⁵

Az 1968-ban és 1969-ben kiadott gimnáziumi évkönyvekben nincs adat a könyvtárra vonatkozólag.

1978-ban az 1850 utáni dokumentumokat átszállították a Csíki Székely Múzeumba és a Hargita Megyei Könyvtárba, ahol egy dokumentációs részleget hoztak létre a régi könyvek számára.

1980 után a Csíkszeredai Gimnázium könyvtárának állománya meghaladta a 25 000 kötetet. A nyolcvanas évek elején 33 000 kötet volt a könyvtárban, míg a nyolcvanas évek végén ez a szám körülbelül 27 000-re apadt, ugyanis a megszűntetett V–VIII. osztály olvasmányai, az ifjúsági könyvek más iskolához kerültek.

1990 után a könyvtár állományának nagy része donációként érkezett Magyarországról, különböző egyesületektől és magánszemélyektől.

1995-ben az iskola könyvtára 33 291 dokumentumot számlált¹⁶. A könyvtári olvasósarok helyett egész olvasótermet hoztak létre.

1991–1992-től folyamatosan megjelenő évkönyvek közül kettőben találunk részletesebb leírást az iskola könyvtáráról és gyűjteményéről, ezek az 1994–1995-ös és 2003–2004-es tanévből valók.

A 2005-ben kiadott évkönyvben tanulmányok olvashatók a gimnázium könyvtárának történetéről¹⁷.

2008-ban az olvasótermet és a volt kölcsönzői részleget Dokumentációs és Információs Központtá alakították át. A központnak külön tevékenységformája van, de a dokumentumok nagy részét (könyveket, CD-ket, DVD-ket, atlaszokat, albumokat stb.) a könyvtártól kölcsönzi. A két központnak külön alkalmazottai vannak, akik azonban kölcsönösen segítik egymást.

A jelenlegi gyűjtemény 37 054 dokumentumot számlál. A beíratkozott olvasók száma 1152. A könyvtárat a 2008. évben körülbelül 1200 könyvtárhasználó kereste fel. Több éve az iskolában elkülönítve működik egy nyelvkönyvtár is. Léteznek „mini könyvtárak” a szakkabinetekben is, amelyeknek vezetői – úgy, mint a nyelvkönyvtárnak is – az iskola tanárai.

Az iskola könyvtárához hozzáférhetnek a Segítő Mária Római Katolikus Gimnázium alkalmazottai is. A Dokumentációs és Információs Központot e két intézményen kívül is bárki használhatja, de nem kölcsönözhet dokumentumokat.

A 2007–2008-as tanévben az iskola könyvtára a következő újságokat, folyóiratokat tudta megrendelni: *Calculatoare și Automatizări*, *Erdélyi Napló*, *Evrica – revista de fizică*, *Korunk*, *Közoktatás*, *Hargita Népe*, *Limba și Literatură Română*, *Lucefărul*, *Művelődés*, *PC World*, *Revista Bibliotecii Naționale*, *Tribuna Învățământului*, *Romániai Magyar Szó*. Donációként érkező lapok: *Tiszatáj*, *Forrás*, *Hitel*, *Természet világa* és a *História*.

* * *

Az iskolai könyvtár régi állományán ma tehát három intézmény osztozik. A régi könyvtár legrégebbi könyvei, főleg az 1830 előttről valók a Csíki Székely Múzeumban vannak, összesen 1100 darabról van szó. E kéziratok és könyvek között vannak a XV–XVIII. századiak is. Természetesen ez a múzeumi kollekció képezi mind közül a legnagyobb értéket. A Kájoni János Megyei Könyvtár hozzávetőlegesen 15 000 könyvet és folyóiratot tart számon a régi kollekcióból, többségük 1850 utáni kiadású. A megyei könyvtár dokumentációs részlegének a csíkszeredai Mikó-vár ad otthont, ahol egyébként a múzeum is található. A dokumentációs részleg egyes kötetei a régi ferences könyvtárból származnak. A volt csíksomlyói gimnázium könyveinek megmaradt részét a Márton Áron Gimnázium őrzi. Ez az állományrész hozzávetőlegesen 1500 példányt számlál, amelyből két darab a XVI–XVII. századból való, hármat a XIX. század elején adtak ki; zöme a XIX. század közepéről és a XX. elejéről való.

A csíksomlyói iskolai könyvtárak a századok során minden nehézséget túlélve fennmaradtak napjainkig; ha régi könyveit nem is, de tanító jellegét meg tudták őrizni. Ha a régi iskolai könyvtár történetét szeretnénk rekonstruálni, akkor első-sorban a Csíksomlyói Ferences Könyvtár dokumentumai között kell keresgelnünk. Ezek a könyvek pedig a Csíki Székely Múzeum birtokába tartoznak.

Összegzésként

A Csíksomlyói Ferences Könyvtár történetét igyekeztem bemutatni. A ferences könyvtárról nem tudunk beszélni anélkül, hogy ne ismernénk az erdélyi világot és a ferences világot a kezdetektől mostanáig. Az európai és erdélyi magyar kultúra feltárása kiindulópont a csíksomlyói ferences rendház megismeréséhez. E kolostor tevékenységének hatása nemcsak Erdélyben, hanem Moldvában, sőt Magyarországon is érezhető volt.

Több századon át a csíksomlyói kolostor és templom a székelység, illetve a moldvai székelység és csángóság kulturális és vallási központja volt. Az elemi oktatás, később a gimnázium és a mellette felépített szeminárium a fiatalok nevelőközpontjává vált.

A nevelési központ létrehozása mellett fontos szerepet játszott a könyvtár. A könyvtár a századok során több ezer kötetet számlált gyűjteményében. A kéziratokat, ősnymtatványokat különös figyelemmel gyűjtötték össze, és féltő gondoskodással őrizték. A dokumentumok a ferencesek által több évszázadon át való megőrzése bizonyítékkal szolgál, hogy a szerzetesek fontosnak tartották a könyvet, nagyra tartották, értéknek becsülték.

Tény és való, hogy a gyűjtemény az évszázadok során megtépződött, de a megmaradt kötetek így is felbecsülhetetlen értéket képviselnek.

A Kájoni János által alapított nyomda fontos szerepet játszott a Csíksomlyói Ferences Könyvtár életében. Ugyanilyen fontos szerep tulajdonítható a nyomda mellett működő könyvkötő műhelynek is. Azokban az esztendőkből Erdély nagy részében protestáns nyomdaműhelyek működtek. A csíksomlyói ferences nyomda az Erdélyi Fejedelemség első katolikus nyomdája volt. A nyomda a kolostor közvetlen közelében működött. A nyomda által kiadott könyvek közül a legjelentősebbek Kájoni János kötetei. Unikumnak számító Kájoni János által 1676-ban elsőnek szerkesztett, írt és kiadott mű címe: *Cantionale Catholicum*. Ez a gyűjtemény a mai napig nagy népszerűségnek örvend a székely és csángó hívek körében, mind Székelyföldön, mind Moldvában. A nyomda tevékenysége szorosan összekapcsolódott Székelyföld katolikus iskolahálózatának fejlesztésével és formálásával, továbbá szerepe volt a magyar ellenreformációban is, vagyis az erdélyi, székelyföldi katolicizmus átmentésében.

A régi ferences könyvtárban csak néhány nyomtatvány maradt: tizennégy XVII. századi és nyolcvan XVIII. századi. Ez az adat is azt bizonyítja, hogy a nyomtatványokat különös figyelemmel őrizték. Sajnos, a második világháború idején a ferences könyvtár súlyos károkat szenvedett, sok féltve őrzött kézirat, ősnymtatvány és nyomtatvány részben vagy egészen tönkrement; néhányuk el is tűnt. Mégis ránk maradt a gyűjtemény, amelynek nagy része a Csíki Székely Múzeumba és a Csíksomlyói Ferences Könyvtárba került. A XIX. század derekától keltezett ki-

adványok zöme a megyei könyvtár dokumentációs részlegében található. Kisebb kötettszámmal rendelkezik a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium is.

Meg kell becsüljük a ferencesek könyvtárának gyűjteményéből ránk maradt örökséget, mert a kötetek „élő legendaként” szólnak hozzánk. A Csíki Székely Múzeumban a hazai és a külföldi (főleg magyarországi) restaurátorok igyekeznek megmenteni azokat dokumentumokat, amelyek az erdélyi, magyarországi és közép-európai ferencesek történetéről mesélnek, de nyomon követhetők általuk a székelyföldi ember mindennapjai és a szomszédos népekkel való kapcsolatai.

A regionális székely-magyar kultúra igazi európai keresztény értéket kapott a ferencesektől. Ezek az értékek a rend által létrehozott iskola és könyvtár alapításában mutatkoztak meg igazán. A ferencesek fáradhatatlan munkájukkal bebizonyították, hogy miként lehet tanítva nevelni.¹⁸

JEGYZETEK

- 1 A feltételezések szerint az édesapja lehetett román származású.
- 2 Az első jelentős és ismert publikáció irodalomtörténeti szempontból is a Cationale Catholicum. A Kájoni által gyűjtött zsoltárok 1676-ban láttak napvilágot nyomtatott változatban, amelyet ismertek és használtak is Erdély- és Moldva-szerte.
- 3 Kájoni tanára Seregély Mátyás adott neki egy félbehagyott zenegyűjteményt jó tanulásaért. Ezt a gyűjteményt az idők során Kájoni bővíteni kezdte, és 1761-ben fejezte be Gyergyószárhegyen. A Codex Caioni 346 zenedarabot tartalmaz.
- 4 Magyar és román muzeológusok (Papp Ágnes és Saviana Diamandi) közös munkájának eredményeként Budapesten, a „Musicalia Danubiana” sorozatban jelentették meg három kötetben: Codex Caioni saeculi XVII. Bp., 1994. MTA Zenetudományi Intézet.
- 5 A csíksomlyói ferences nyomda és könyvkötő műhely. (Szerk. Muckenhaupt Erzsébet) Csíkszereda, 2007, Csíki Székely Múzeum, 72 p.
- 6 Muckenhaupt Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Bp.–Kolozsvár, Balassi Kiadó–Polis Kiadó, 1999. 247 p. 46 t.
- 7 A feltételezések szerint 1630 előtt kellett létezzen egy könyvtár, amely segítette a gimnáziumi tanítást. – Csíki Székely Múzeum gyűjteményei. (Szerk. Gyarmati Zsolt és Szatmári László.) Csíkszereda, 2004. Csíki Székely Múzeum, 79 p.
- 8 Az egyesületekről több információt kapunk a hajdani gimnáziumi értesítőkből. Az egyesületek szabályainak megújított reguláiról az 1904–1905-ben kiadott gimnáziumi értesítőben olvashatunk Pál Gábor igazgató kiadásában (43–64. p.)
- 9 Csíksomlyói Római Katolikus Főgymnasium értesítője az 1885–86-ik tanévről. Közli Imets Fülöp Jákó igazgató, Csíkszereda, 1886, 1–7. p.
- 10 Uo. 4–5. p.
- 11 Glósz Miksa tanár és könyvtáros. A gimnáziumban latin és görög nyelvet tanított. Számos tanulmányt írt a csíksomlyói ferences könyvtárról és a gimnázium tanári könyvtáráról. – Antal Imre: „Tisztesség Adassék”, Lapok a Csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium történetéből. Csíkszereda, 1994, Pallas-Akadémia, 117 p.
- 12 Balló István történész és tanár az ifjúsági könyvtár öre volt 1904 és 1908 között. – Antal Imre i. m. 100. p.
- 13 Csíksomlyói Római Katolikus Főgymnasium értesítője az 1911–12-ik tanévről. Közli az igazgató, Csíkszereda, 1912.

- 14 1933–1944 között Kolozsvárott megjelent folyóirat. A hivatkozott cikk 1938–1939. 1–2. számában jelent meg.
- 15 A Csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium évkönyve az 1994–95. tanévről. Közreadja az igazgatóság, Csíkszereda, 1995, 40. p.
- 16 Az iskolai könyvtár történetéről. – A Csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium évkönyve a 2003–2004. tanévről. Közreadja az igazgatóság, Csíkszereda, 2004, 37–43. p.
- 17 Az iskolai könyvtár régi könyveiről. – A Csíkszeredai Márton Áron évkönyve a 2004–2005. tanévről. Közreadja az igazgatóság, Csíkszereda, 2005. 42–45. p.
- 18 Dolgozatom megírásában számosan voltak segítségemre. Külön köszönet illeti Muckenhaupt Erzsébet és Szócs János csíkszeredai muzeológusokat és a csíksomlyói Márk József ferences atyát.

Borbé Levente

A felborult fogassal kezdődött

A szentmártonkátai Magvető Klub negyven évéről

„Mi van az emberek között? ... Maga nem tudja még, hányféle kapcsolat van, az emberek négy-öt fogalommal gondolkoznak, van barátság, szerelem, rokonszenv, bizalom. De van más is, aminek nincsen neve. Van titkosabb és érthetlenebb kapcsolat is, ami nem barátság, nem is szerelem, és mégis olyan forró és eleven, hogy nem lehet kitérni előle” – írta Márai Sándor. Ez az idézet akár mottója is lehetne egy közösség negyven esztendeje történetének, hiszen ilyen forró és eleven kapcsolat fűzi össze azt a néhány tucat szentmártonkátai könyvszerető embert, olvasót, könyvtárlátogatót, akik a helyi Magvető Klub tagjai. Azé a klubé, amely idén ősszel ünnepelte megalapítása negyvenedik évfordulóját. Az ország egyik legrégebben működő könyvtári klubjáról, azaz valódi közösségről van szó.

Az 1960/70-es évek fordulóján, a civil társadalom első „hajnali álmosággal” küzdő mocnárságain idején Szentmártonkátán is úgy érezték a fiatalok, hogy kell egy hely, ahol rendszeresen összejöhetnek, ahol értelmesen tölthetik el szabadidejüket, ahol kötetlenül beszélgethetnek, ahol írókkal, művészekkel találkozhatnak, ahol olvasmányokról, filmekről, színdarabokról cserélhetnek eszmét. Ezért és így alakult meg a községi könyvtárban tíz-tizenöt taggal a Nagykátai Járási Könyvtár és a Magvető Kiadó patronálásával a Könyvbarát Klub, amely később Magvető Ifjúsági Klubként vált országosan ismertté.

A klub első meghívott vendége Bereményi Géza – akkor még fiatal – író volt, aki *A svéd király* című kötetét mutatta be az érdeklődő hallgatóságnak. *„A tagság egytől egyig ott szorongott a könyvtár kis helyiségében. Végre megérkezett Bereményi Géza, a Járási Könyvtár munkatársaival és a Magvető Kiadó képviselőjével, Fábian Zoltánnal, 'keresztanyánkkal'. Géza bemutatkozott, s a könyvről kezdett beszélni, majd várta a kérdéseket. Néma csend támadt, senki nem mert elsőnek kérdezni. A véletlen segített. Az ajtó mellett levő egyetlen fogasunk, amelyen közel 50 kabát nyu-*